

Bihari Rita¹

Radikalizmus a Nyugat-Balkánon

DOI 10.17047/Hadtud.2020.30.E.165

Absztrakt:

A nyugat-balkáni államok az európai integráció reményében fejlődést mutatnak az Európai Unió által kijelölt reformok végrehajtásában, a régióban azonban továbbra is a szocioökonómiai trendek negatív tendenciája érvényesül. A társadalmi, gazdasági kihívások, vallási konfliktusok jelenleg is a régiót érintő valóság. A nyugat-balkáni országok lakosságának általánosan bizonytalan a jövőképe, így érzékenységet mutathatnak a radikalizmusra. A nagyarányú muszlim népesség, az 1990-es években Boszniába érkező mudzsahidek, az iszlám vallás szuggesztív szerepe, a humanitárius szervezetek tevékenysége, a gyenge kormányzás, valamint az utóbbi évek migrációs nyomása fokozza az iszlám radikalizmus térnyerését. A nyugat-balkáni radikalizmusról több különböző felfogás létezik a szakirodalmakban. Írásommal egy összegzést szeretnék adni a jelenség okairól, a közelmúlt eseményeiről és a radikalizmus aktuális helyzetéről a régióban.

Kulcsszavak:

Nyugat-Balkán, iszlám, radikalizmus

Radicalism in the Western Balkans

Abstract:

The countries of the Western Balkans are making progress in implementing the reforms designated by the European Union in the hope of European integration, but the region is still experiencing a negative tendency in socio-economic trends. Social and economic challenges and religious conflicts are still a reality in the region. The outlook is generally uncertain for the population of the Western Balkans, so the people may be sensitive to radicalism. The large muslim population, the mujahideens who arrived in Bosnia in the 1990s, the suggestive role of the Islamic religion, the activities of humanitarian organizations, poor governance, and migratory pressures in recent years are increasing the spread of Islamic radicalism. There are several different conceptions in the literature about radicalism in the Western Balkans. In my study, I would like to give a summary of the causes of the phenomenon, recent events, and the current situation of radicalism in the region.

Keywords:

Western Balkans, Islam, radicalism

¹ Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz – *National University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, PhD student*; e-mail: bihari.rita@hm.gov.hu; ORCID: 0000-0003-1012-1941

Bevezetés

„A Nyugat-Balkán Európához tartozik és részese lesz az Unió, egy erősebb, stabil és egységes Európai Unió jövőjének” – hangzott el Federica Mogherini-től, az Unió korábbi Külügyi és Biztonságpolitikai Főképviselőjétől, egyben az Európai Bizottság korábbi alelnökétől. Az Európai Bizottság a 2018. februári Nyugat-Balkán stratégiájával hiteles csatlakozási perspektívát kívánt nyújtani, új lendületet adva a régiónak. Habár időközben a nyugat-balkáni országok felzárkózása elindult, a folyamat meglehetősen lassú. Gazdasági, politikai, társadalmi gátja van a reformok előmozdításának. Becslések szerint az európai átlaghoz történő felzárkózás akár 40 évet is igénybe vehet.²

Albánia, Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Montenegró, Észak-Macedónia és Szerbia helyzetét vizsgálva általánosan megállapítható, a tartósan magas munkanélküliség és migrációs ráta, az etno-nacionalizmus jelenléte, a megosztott identitás, ezáltal a dezinformációra való fogékonyság a civil társadalomban, a vallási intézményeket befolyásoló külső aktorok térnyerése, valamint az államot gyengítő korrupció és szervezett bűnözés. A Nyugat-Balkán népességének ezek okán bizonytalan a jövőképe, amelynek következtében érzékenységet mutatnak a radikalizálódásra.

Radikalizáció

A Pallas Nagy Lexikona szerint a radikalizmus „a politikai, társadalmi, vallási életben a gyökeres, következetes, szélsőségekig elmenő újjá alakítás elve, melyek a fennálló történelmileg fejlődött állapotokat minden megalkuvás és engedmény nélkül a szabadság és egyenlőség eszméi szerint akarják megváltoztatni. A vallási életben főleg a vallás szélső negációját nevezik radikalizmusnak. A radikálisokkal szemben állnak a konzervatívok, kik a létező rend felbolygatását veszedelmesebbnek tartják, mint a fennálló bajok eltűrését, míg a liberálisoknak nevezett pártok középső helyet foglalnak el e két szélsőség szerint.”³

Az Európai Bizottság (EB) 2006-os meghatározása szerint „a radikalizmus az a jelenség, amelynek során a személyek olyan véleményeket, nézeteket és eszméket vallanak, amelyek terrorcselekményekhez vezethetnek.”⁴

Az Expert Group on Violent Radicalisation megállapítása alapján „az erőszakos radikalizmus nem más, mint a terrorizmusban megnyilvánuló szélsőségesség irányába történő szocializálódás.”

² Reforms in the Western Balkans and Turkey, annual assessments and recommendations. European Commission, Brussels, 2019. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2752 (Letöltés ideje: 2020. 03. 21.)

³ Pallas Nagy Lexikona. Radikalizmus. <https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/085/pc008572.html#2> (Letöltés ideje: 2020. 03. 21.)

⁴ Schmid, Alex P.: Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. International Centre for Counter-Terrorism, The Hague, 2013. p.12.

Charles E. Allen az Amerikai Egyesült Államok (USA) Belbiztonsági Minisztériumának korábbi államtitkára és a Központi Hírszerzési Ügynökség volt munkatársának radikalizmus értelmezése, hogy *„a radikalizmus a társadalmi rendszer megváltoztatását célzó szélsőséges eszmerendszer elfogadásának (adoptálásának) a folyamata, amely magában foglalja az erőszak alkalmazásának, támogatásának vagy elősegítésének hajlandóságát”*.⁵

A radikalizálódásnak regionális és nemzeti definíciói is léteznek, amelyek többségében jelentős különbségeket mutatnak. Közös vonásuk, hogy lényegében status quo pártiak, ám mutatnak minimális szimpátiát azok iránt, akik azt nem erőszakos úton kívánják megváltoztatni. Európa- és Amerika-szerte is meglehetősen sok kormányzati meghatározása létezik a radikalizmusnak. Erre bizonyíték az alábbi négy példa, amelyet biztonsági szolgálatok használnak.⁶

A Dán Biztonsági és Hírszerző Szolgálat (PET) szerint: *„A radikalizmus egy folyamat, amelynek során a személy egyre nagyobb mértékben fogadja el a nem demokratikus vagy erőszakos eszközök, köztük a terrorizmus használatát egy adott politikai/ideológiai cél érdekében.”*⁷

A Holland Általános Hírszerző és Biztonsági Szolgálat (AIVD) definíciója: *„(Aktív) törekvés és/vagy támogatás a társadalom messzemenő változásaihoz, amelyek veszélyt jelenthetnek a demokratikus jogrendre (cél), amely magában foglalja az esetleges nem demokratikus módszerek (eszközök) alkalmazását, amely károsítja a demokratikus jogrend működését (hatás).”*⁸

Az Egyesült Államok Belbiztonsági Minisztériuma (DHS – Hírszerzési és Elemzési Hivatal) így határozza meg: *„Szélsőséges hitrendszer elfogadásának folyamata, ideértve az erőszak felhasználásának, támogatásának vagy elősegítésének hajlandóságát, mint a társadalmi változások megvalósításának módszerét.”*⁹

Végül a Svéd Biztonsági Szolgálat (Säpo) definíciója: *„A radikalizálódás mindkettő lehet: egy olyan folyamat, amely ideológiai vagy vallásos aktivizmus a*

⁵ Allen, Charles E.: Threat of Islamic Radicalization to the Homeland, testimony before the U. S. Senate. Committee on Homeland Security and Government Affairs, 2007. In: Vidino, Lorenzo – Brandon, James: Countering Radicalization in Europe. ICSR, 2012. p.10.

⁶ Schmid, Alex P. (2013). i. m.

⁷ PET, Danish Intelligence Services, 2009. In: Schmid, Alex P.: Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. International Centre for Counter-Terrorism, The Hague, 2013. p.12.

⁸ AIVD (Dutch Intelligence and Security Service) In: Dawa to Jihad: The Various Threats from Radical Islam to the Democratic Legal Order, The Hague: AIVD, 2004.

⁹ Homeland Security Institute, Radicalisation: An Overview and Annotated Bibliography of Open-Source Literature. Final Report, Arlington: HSI, 2006. pp. 2.,12. „The term ‘violent radicalisation’ has been defined by the US Violent Radicalisation and Homegrown Terrorism Prevention Act of 2007 as the process of adopting or promoting an extremist belief system for the purpose of facilitating ideologically based violence to advance political, religious, or social change.” <http://www.govtrack.us/congress/bills/110/hr1955/text> (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

*radikális változás bevezetésére a társadalomban, és az egyén vagy az erőszak politikai célokra történő felhasználása, népszerűsítése vagy támogatása.*¹⁰

A radikalizmus fogalmi lehatárolása tehát nem egyszerű, annyi viszont bizonyos, hogy nem 21. századi jelenség. Már a 18. században megfigyelhető volt, és az elmúlt évszázadok sajátosan alakították a radikalizmus definícióját. Alapvetően értékelhetjük a radikalizmust a társadalmi rendszer megváltoztatására irányuló, viszont nem előremutató programok és folyamatok jelzőjeként. A politikai-ideológiai cél a terrorizmushoz hasonlóan megjelenik a radikalizmus meghatározása esetében is, az erőszak alkalmazása viszont nem, vagy csak annak lehetősége, a radikalizáció, mint folyamat kiteljesedésének eredményeként említhető. A szélsőségekre fogékony társadalmakra jellemző az identitászavar, a közösségtől való eltávolodás, a gazdasági és szociális identitás elvesztése. A radikalizáció során az egyén számára ezeket a társadalmi hiányosságokat pótolhatja a radikális közösségeken belüli kohézió.¹¹ A radikalizmus bármely ország esetében valós lehet, hiszen beszélhetünk szélsőjobboldali, baloldali és iszlám fundamentalizmushoz kötődő radikalizmusról. A radikalizmus, amelyhez vallási elemet kapcsolhatunk, szuggesztív erejénél fogva veszélyesebbnek minősíthető társainál. A Nyugat-Balkán vonatkozásában a nagyarányú muszlim lakossága miatt az iszlám radikalizmus jelenségét vizsgálom. Alapvetően és az iszlám radikalizmust tekintve is a radikalizmus nem hirtelen alakul ki, a radikalizmus egy hosszabb folyamat, amely négy egymáshoz szorosan kapcsolódó fázisból épül fel az alábbiak szerint:¹²

*„1. **Előradikalizáció**, amelyben az egyén hajlandóságot mutat az iszlám szélsőségesek iránt.*

*2. Az **önazonosulás** időszaka, amelyben az egyént belső és külső hatások érik, és felfedezi a szélsőséges (többnyire szalafita) szektákat. Később a szélsőséges ideológiájukat magáénak vallja, mégpedig tudatosan.*

*3. A következő fázis az **oktatás**, amelynek során az egyén egyre több időt és figyelmet fordít hitének erősítésére... Az internet használata ebben a szakaszban intenzívebbé válik.*

*4. Az utolsó fázis a **dzsihadistává válás** időszaka, amelynek során elkezdődik az akciók tervezése és a feladatra történő felkészülés.*¹³

A radikalizmus folyamatát gyorsíthatja egy adott állam társadalmára ható válságos gazdasági környezet, a szociális elidegenedés érzése, etnikai konfliktusok, állam és vallásközi viták. A tanulmány vizsgálati területét képező Nyugat-Balkán országai a foglyul ejtett állam jellegzetességeit mutatják. A szervezett bűnözés és a korrupció kiterjedt formában van jelen, amely érinti az állami szektort is. A térség

¹⁰ Swedish Security Service: Radikalisering och avradikalisering. 2009. In: Magnus Ranstorp: Preventing Violent Radicalisation and Terrorism. The Case of Indonesia. Stockholm: Center for Asymmetric Threat Studies, 2009. p. 2.

¹¹ Kis-Benedek József: Radikalizmus, dzsihadizmus, extrémizmus, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. pp. 70–71.

¹² Uo. pp. 72–73.

¹³ Uo. p. 84.

gazdaságilag és szociálisan elmaradott, vallási alapú konfliktusokkal terhelve, ezáltal a szocioökonómiai trendek negatív hatásai érvényesülnek.¹⁴ A Nyugat-Balkán a kapcsolt biztonsági kockázataival és nagyarányú muszlim lakosával fokozott lehetőséget teremt a radikalizmus térnyeréséhez.

Radikalizmus a Nyugat-Balkánon

Az iszlám radikalizmus megjelenése a Nyugat-Balkánon elsősorban Koszovó, Bosznia-Hercegovina, valamint a Szerbia és Montenegró határán lévő Szandzsák régiót és Észak-Macedónia albánok lakta területeit érinti.¹⁵ A régió 75 milliós teljes lakosságának megközelítőleg negyede muszlim. Koszovóban 95,6%, Albániában 56,7%, Bosznia-Hercegovinában 40% az iszlám vallásúak aránya, ezzel pedig a három legjelentősebb ország az iszlám radikalizmus kockázatának potenciáljában, viszont Észak-Macedóniában, Montenegróban és Szerbiában is a meghatározó kisebbségek között vannak a muszlimok. Az iszlám vallást gyakorlók közül a többség kevésbé radikális, azonban a háború lezárultával a feszültségek és zavargások nem értek véget, az etnikai ellentétek és a vallási konfliktusok kockázata továbbra is a régiót érintő valóság. Az 1990-es évek eseményei pedig kitűnő táptalajnak bizonyultak a szélsőséges, mint a vahhabita és szalafita vallási irányzatok terjedéséhez. Napjainkban ma már mérsékeltebb képet mutatnak a nyugat-balkáni muszlim közösségek, általánosan megállapítható azonban olyan faktorok jelenléte, amelyek fokozzák a térség radikalizmusának kockázatát.¹⁶

Mudzsahidek jelenléte

1992 és 1995 között a délszláv háború boszniai szakaszában több ezer külföldi harcos vett részt. A bosnyák hatóságok a Daytoni Rendezés értelmében a radikálisok nagyobb csoportját kiutasították, viszont jelentős részük a háborút követően is Boszniában maradt és családot alapított. 1999-től 2001-ig a Koszovói konfliktusban is szerepet vállaltak a Koszovói Felszabadítási Hadsereg, az UÇK oldalán. Jellemzően ma már izolált közösségekben élnek a S'aria szabályainak megfelelően. A boszniai harcok során viszont általánossá vált az a dzsihadista narratíva, miszerint az elnyomó nyugati dominanciával szemben határozzák meg magukat a mudzsahidek a Balkánon, így elsősorban nem a régióra jelentenek fenyegetést.¹⁷

¹⁴ Orosz Anna: Az EU és a Nyugat-Balkán (1.) Az Európai Bizottság nyugat-balkáni stratégiája., E-2018/18. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2018. p. 4. https://kki.hu/assets/upload/18_KKI-elemzes_EU_WB_Orosz_20180510.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 21.)

¹⁵ Dobrowiecki Péter – Orosz Anna: A Nyugat-Balkán. In: Szálkai Kinga – Baranyi Tamás Péter – Szarka E. Luca: Biztonságpolitikai Corvinák I., Antall József Tudásközpont, Budapest, 2019. p. 286.

¹⁶ Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016. p. 113.

¹⁷ Dobrowiecki Péter – Orosz Anna: i. m. p. 286.

Az iszlám vallás szerepe

Demográfiai adatokat alapján Koszovó, Albánia és Bosznia-Hercegovina hordoz nagyobb biztonsági kockázatot. Az iszlám regionálisan a harmadik legnagyobb vallás az ortodox és katolikus után. Jelentősége a délszláv háború után erősödött meg. Főként a fent említett országok szegényebb területein, a vallási alapon anyagi támogatást nyújtó Törökországnak és Szaúd-Arábiának köszönhetően. Az így kapott juttatásokat a kedvezményezett állam nemzetépítésre és oktatásra fordíthatja, amely a pénzügyi kérdések mellett ideológiai elköteleződést is jelent.¹⁸

A vallás, mint eszköz a gyűlöletkeltésre és radikalizálódásra is felhasználható, amely a társadalomformáló erejénél fogva biztonsági kockázat is. A balkáni vallási képviselők Egyiptomban, Szíriában, Szaúd-Arábiában kaptak oktatást, és szoros kapcsolatot ápolnak az ottani szélsőséges intézményekkel.¹⁹ A heterogén társadalmi összetételű Balkán etnikai konfliktusai ennek hatására könnyen vallási villongásokban bontakozhatnak ki. A Nyugat-Balkán nem stabil, jellemzően magas munkanélküliségi rátával, identitásproblémákkal, helyenként alacsony iskolázottsággal, ezáltal a veszélyeztetett csoportok köre is szélesebb, akik a vallás és a radikális csoportok befolyására érzékenyebbek lehetnek. A régióba érkező és maradó dzsihadisták terjeszthetnek szélsőséges nézeteket. Az erőszakmentes radikalizálódás, tehát a vélemény és viselkedés radikalizálódása könnyen megvalósítható ebben a közegben. A muzulmánok egy része külső behatás révén nagyon konzervatív, és szigorú értelmezést alkalmaz az iszlám gyakorlatban, a szafai hagyományokat követve. Nem erőszakosak, viszont a társadalmilag is megosztott területeken feszültséget indukálhatnak. Orientációjukban antipluralista, merev és kompromisszumok nélküli identitást hirdetnek transznacionális hűség alapján. Egyéb, a régióban megjelenő tényezők kombinációjával pedig szerepet játszottak az irkai és szíriai dzsihad motivációjára.²⁰ A vallás tehát szuggesztív erővel bír, különösen a csalódott fiatalok körében. A radikális személyek pedig nem csak közvetlen, de tágabb környezetüket is tudják befolyásolni. A mérsékelt közösségek ellenállnak, de ehhez kiegyensúlyozott környezetre van szükség.

Humanitáriánus szervezetek tevékenysége

A Nyugat-Balkán vonatkozásában az 1990-es évekre tehető a régiót érintő humanitárius szervezetek tevékenységének megjelenése. A nyugat-balkáni régió közösségeit karitatív és vallási szervezeteken keresztül támogatják főként Törökország, konzervatív szaúdi és más Öböl menti monarchiák. A pénzügyi

¹⁸ Rey, Johannes D.: Kosovo. In: The influence of external actors in the Western Balkans, Konrad Adenauer Stiftung, Sankt Augustin/Berlin, 2018. pp. 19–20.

¹⁹ Petrović, Predrag: Islamic radicalism in the Balkans, EUISS, 2016. p. 1. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/dsee/dv/10_balkan_radicalism/10_balkan_radicalismen.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

²⁰ Ruge, Majda: Radicalization Among Muslim Communities in the Balkans: Trends and Issues. 2017. p. 3. https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/061417_Ruge_Testimony_REVISED_II.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

alapokon túllépve, propaganda tevékenységet is folytatnak, a vahhabita és szalafita tanok terjesztésében is szerepet játszanak. Ezek a szervezetek pedig nem csak a Balkánon átívelő, de transznacionális intézmények hálózatát hozták létre. Egyszerre jelentenek anyagi juttatást és ezzel anyagi és ideológiai függőséget a Nyugat-Balkánra jellemző marginizálódott csoportok számára. Pénzmozgásaik nem követhetőek, ezzel ellentétben az összegek célja pontosan meghatározott. Az állami hivatalok gyengék, amelyek nem tudnak, vagy nem akarnak hatékonyan fellépni a szélsőséges tanok terjesztőivel szemben, miközben tevékenységük egyre nehezebben ellenőrizhető.²¹ Több iszlám alapítványról és segélyszervezetről állapítható meg, hogy pénzmosás gyanújával is összefüggésbe hozhatók.²²

Terrorszervezetek képviselőinek jelenléte

A Nyugat-Balkánon többnyire a Jabhat al-Nusra csoport és az Iszlám Állam folytatott toborzótevékenységet. Elsősorban a szociális és gazdasági identitását veszített, jelentős muszlim lakossággal rendelkező Bosznia-Hercegovinában és Koszovóban, mivel a terroristszervezetek az ilyen területeket kifejezetten értékesnek tartják.²³ Az Iszlám Állam a Balkánt a kereszties Európa elleni harcokhoz kiindulópontnak tekintette. Az Iszlám Állam vagy más kapcsolódó szervezetek már régóta megvetették lábukat a térségben. Bosznia-Hercegovina háborús öröksége, hogy a mudzsahidek jelenlétével fejlett terrorista infrastruktúrával rendelkezett, mivel fellelhetőek voltak országszerte azok a toborzótáborok, ahol a vallási fanatizmustól vezérelt radikalizálódott európai fiatalokat rekrutálták. A S'aria falvak szalafita hívőinek létezését a boszniai hatóságok nem ismerik el. Az említett vallási alapú humanitárius segítségnyújtás szerepe pedig itt is hangsúlyos, hiszen adományaikkal a külföldi szponzor államok, a vallási szervezetek hozzájárulnak a szalafiták elszigetelt életének biztosításához, ahol tetszőleges tevékenységet folytathatnak.²⁴ Az Iszlám Államon túl a korai kétezres években a Muszlim Testvériség és egyes szélsőséges iszlám alapítványok Szkopje albánok lakta Cair területén lettek otthonra, miután az Ohridi Keretegyezmény ugyan lezárta a fegyveres konfliktusokat Macedóniában, de 2004 és 2014 között kiújultak a harcok. Érdemes megjegyezni, hogy a macedón dzsihadisták negyede származik Cair területéről. A Szandzsák térségében az al-Kaida tett szert jelentős befolyásra, amelynek tagjai az ezredfordulót követően Koszovóban és Észak-Albániában is képviseltették magukat. Bosznia-Hercegovinába a 3000 mudzsahiden kívül fegyverek is érkeztek Afganisztánból, Pakisztánból, Szaúd-Arábiából, Jemenből és az al-Kaidától.²⁵

²¹ Dobrowiecki Péter – Orosz Anna: i. m. p. 287.

²² Kis-Benedek József: i. m. p.113.

²³ A Balkánon toboroz harcosokat az Iszlám Állam, 2014. <https://honvedelem.hu/cikk/a-balkanon-toboroz-harcosokat-az-izlam-allam/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

²⁴ Mayr, Walter: Sharia Villages. Bosnia's Islamic State Problem. 2016. <https://www.spiegel.de/international/europe/islamic-state-presence-in-bosnia-cause-for-concern-a-1085326.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

²⁵ Póczik Szilveszter: Iszlám radikálisok és önkéntes harcosok a Balkánon és Magyarországon. 2016. <http://www.matud.iif.hu/2016/06/11.htm> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

Gyenge kormányzás

A már említett, 2018 februárjában életbe lépő uniós nyugat-balkáni stratégia jelentős lökést adott a régió európai uniós fejlődésének azzal az ígérettel, hogy az Európai Unió szerves része lehet a Nyugat-Balkán. Mindez az Uniónak is politikai, gazdasági és nem utolsósorban biztonsági érdeke. Jelentős előrelépések történtek a reformok végrehajtása során, valamint a háború és a konfliktus örökségének felszámolása terén is. Az Unió viszont a jogállamiság, a korrupció és a szervezett bűnözés elleni küzdelemben kézzelfoghatóbb eredményeket vár. Ezek a jelenségek a gyenge kormányzásnak köszönhetően, kezeletlen mivoltukban szintén hozzájárulnak a radikalizmus térnyeréséhez. Szinte minden országban jelen van a Nyugat-Balkánon a kihívásokkal teli polarizált politikai környezet, a szervezett bűnözés, a korrupció, a tömegtájékoztató szabadságának hiánya, az emberkereskedelem, az alapvető jogok és a kisebbségi jogok nem egyenlő mértékben történő biztosítása, a versenyképesség elmaradása és az így kialakuló magas munkanélküliség, az alacsony oktatási színvonal, a kormányzati pozíciókban megjelenő átfedések. Egyenes következménye mindezeknek, hogy a képzetlenebb réteg, a munkanélküli fiatalok, a nők és az idősek egyfajta veszélyeztetett csoportot képeznek, akiknek állam általi védelmük sem biztosított. A szociális, gazdasági és identitásbeli krízisek enyhítésére pedig a radikális csoportok nyújthatnak alternatívát.²⁶

Migrációs nyomás

A nyugat-balkáni társadalom törékeny és destabilizálható, amelynek korunk migrációs nyomásával is szembe kell néznie. Az Európát ért terrorista merényletek azonban felszínre hoztak egyfajta idegenellenességet, és a társadalom különböző rétegeinek radikalizálódásában is katalizátor szerepet tölthetett be. Ezzel egyidejűleg a radikalizálódás szintjét is fokozhatja, amelyben nemcsak a muszlimok, de a helyi lakosság is érintett. A 2015-ben a Nyugat-Balkánt is ért bevándorláshullám növelte az európai muszlim lakosok lélekszámát, amely később komoly változásokat okozhat. A letelepedett muszlim menekültek sokasága az amúgy is törékeny nyugat-balkáni biztonságot megingathatja, ezáltal a menekülthullám hozzájárulhat a Nyugat terrorfenyegetettségéhez, jóllehet kijelenthető, hogy a radikalizálódás nem közvetlenül, hanem az új hazában eltöltött évek során alakul ki.²⁷ A radikalizálódásra gyakorolt hatása majd csak évek múlva szűrhető le, ezért fokozottan indokolt a régióban a deradikalizációs programok gyakorlati foganatosítása.

²⁶ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az EU bővítési politikájáról szóló 2018. évi közlemény. Európai Bizottság, Brüsszel, 2019. pp. 14–23. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2019:0260:FIN:HU:PDF> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

²⁷ Kis-Benedek József: i. m. pp. 143–144.

Az Iszlám radikalizmus megerősödése a Nyugat-Balkánon

Az iszlám radikalizmus 2011-ben, illetve a 2014-ben kezdődő szíriai, iraki polgárháborút követően erősödött meg a Nyugat-Balkánon. 2012 és 2017 között hozzávetőlegesen 1000-1100 fő indult a Nuszra Front és az Iszlám Állam oldalán harcolni. A Szíriába és Irakba utazók alapvetően két csoportra oszthatók. Jellemzően a délszláv háború idején letelepedett mudzsahidokra, illetve az UÇK tagjaira, akik fontos katonai tapasztalattal bírtak, valamint újonnan radikalizált, eltérő háttérű, jellemzően fiatal muszlimokra. Utóbbiak szociálisan széles skálán mozognak (alacsony iskolai végzettségűek, munkanélküliek, büntetett előéletűek, középfokú végzettségűek, de stabil anyagi háttérrel rendelkezők is, családok, nők, gyerekek egyaránt). A kiutazási hajlandóság a 2013 és 2015 közötti időszakban érte el a csúcst. Ezt jól ábrázolja a Pew Research Center 2013-ban készített felmérése, miszerint a koszovói muszlimok 20%-a, a boszniai muszlimok 15%-a, az albán muszlimoknak pedig a 12%-a támogatta a S'aria törvények bevezetését, és a koszovói muszlimok 11%-a, az albán muszlimok 6%-a, a bosnyák muszlimok 3%-a nyilatkozott úgy, hogy hajlandó lenne öngyilkos merényletek vagy más erőszakos cselekedetek elkövetésére az iszlám védelmében.²⁸

A külföldi harcosok a terrorista szervezetek számára haszonnal beforgatható egyének. Motiváltak, gyorsan bevetethők, viszonylag nagy létszámban érkeznek, és a kibocsátó ország felé eredményes propaganda tevékenységet tudnak folytatni, amely a toborzást segíti köreikben.²⁹ 2016 után a háborús övezetbe harci tevékenység céljából utazók aránya visszaesett, 2018-ban pedig szinte teljesen megszűnt, ami köszönhető az itt bevezetett új törvényeknek, az Iszlám Állam brutalitásának, amivel ideológiai csalódást okozott a harcosok számára, valamint annak, hogy 2019 elejére az Iszlám Állam szíriai–iraki magszervezete működésének periferiájára került, ami csökkentette a harcosok iránti igényt is. Ez viszont nem jelentette és nem jelenti azt, hogy a terrorfenyegetés is megszűnt volna. A mélyen gyökerező ideológia erős háttér a határokon átívelő hálózat fenntartásában. Az utódszervezetek a továbbiakban is biztonsági kockázatot jelentenek. A külföldi harcosok visszatérése a nemzetbiztonsági problémákon túl, politikai, jogi, etikai kérdéseket is felvet. A többségében ideológiai csalódás következtében kiutazók megközelítőleg harmada visszatért ugyanis Nyugat-Balkánra, a kibocsátó országba. A visszatérés 31% körüli, ami 330 korábban Szíriába és Irakba kiutazó harcost jelent.³⁰ Kockázati tényező, hogy az így visszatértek nagyobb harci tapasztalat birtokában vannak.

²⁸ PEW Research Center: The World's Muslims: Religion, Politics and Society, 2013. <https://www.pewforum.org/2013/04/30/the-worlds-muslims-religion-politics-society-overview/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

²⁹ Dobrowiecki Péter – Orosz Anna: i. m. pp. 287–288.

³⁰ Orosz Anna – Szalai Máté – Wagner Péter: A külföldi harcosok jelentette fenyegetés a „kalifátus” bukását követően (2.) – Európai válaszok a hazatérők problémájának kezelésére, E-2019/35. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2019. pp. 9–10.

Deradikalizáció, reintegráció

A külföldre utazó harcosok általánosan dinamikus fenyegetést jelentenek, mozgásuk és a radikalizációt elősegítő ideológia terjedése nehezen nyomon követhető. Az államok gazdasági működésének hiánya, a rossz szociális körülmények segítik a toborzást, emiatt a deradikalizációs, prevenciós, reintegrációs programok beindítása elengedhetetlenül szükséges.³¹

A radikalizáció elleni küzdelem során a deradikalizáció az a folyamat, amely a megelőzést foglalja magában, amely az egyén véleményének megváltoztatására irányul, szükség esetén a radikalizált csoportból való kivonással együtt.³² A Nyugat-Balkán és általánosan az Európai Unió is inkább eseménykövető magatartást tanúsít a radikalizmus és a terrorizmus elleni fellépés területén. Az Unió első radikalizmus elleni stratégiáját 2005. december 1-jén fogadta el. Habár a nemzetközi szerepvállalás elengedhetetlen, a nemzeti oldal élvez prioritást a megelőzésben.³³ A sikert elsősorban az határozza meg hogy a politikai szint, a nem kormányzati szervezetek, a vallási és a helyi közösségek a radikalizálódást elősegítő szélsőséges retorikát tudják-e ellensúlyozni? A deradikalizációs programoknak mindenképpen figyelembe kell venniük a vallási rehabilitáció lehetőségét, a pszichológiai programokat, szociális programokat, a családi rehabilitációt, az oktatás és képzés jelentőségét, a visszatérő harcos letöltött börtönbüntetésé utáni tennivalókat.³⁴

A nyugat-balkáni országok gazdasági helyzete nincs abban a kedvező helyzetben, mint nyugat-európai társaik az ellenlépésekre fordítható összegek tekintetében. Ezzel szemben viszont egyre komolyabb erőforrásokat mozgósítanak a radikalizmus és terrorizmus lehetőségének megfékezésére. Az országok átvették a terrorizmus elleni fellépés szabályozási kereteit, valamint stratégiát fogadtak el a radikalizmus visszaszorítására. Első lépésként kemény intézkedések bevezetését fogantatosították az államok, amelynek következtében akár 15 évig terjedő börtönbüntetés is kiszabható azoknak, akik esetében ténylegesen bizonyítható a háborús övezetben, a radikalizációban, illetve a terrorista tevékenységben vállalt szerepük. A már bemutatott társadalmi fogékonyság miatt viszont szükséges volt puha intézkedések bevezetésére, mindezt ideológiai, vallási tekintetben együttműködve a muszlim vallási vezetőkkel.³⁵

Bosznia-Hercegovina

Bosznia-Hercegovina érdekelt az Európai Unióval való együttműködésben, ugyanis a térség törékeny biztonsága miatt az állam tart attól, hogy a szélsőséges ideológia egyre több dzsihadistát termelne ki. A bosnyák államnak eddig sikerült

³¹ Kis-Benedek József: i. m. p. 90.

³² Uo. p. 119.

³³ Uo. pp. 122–123.

³⁴ Uo. pp. 140–141.

³⁵ Orosz Anna – Szalai Máté – Wagner Péter: i. m. pp. 11–13.

megakadályozni az ideológia terjedését.³⁶ Habár az országban vannak elszigetelt települések, ahol vahhabiták élnek, ilyen például Gornja Maoča, viszont inkább életmódjukban különböznek a többségi világi muzulmánoktól, és nagyobb részük nem radikalizálódik. Többnyire saját iszlámértelmezésük szerint gyakorolják vallásukat. A radikalizáció elleni lépések tekintetében elmondható, hogy Bosznia-Hercegovina volt az első olyan állam a nyugat-balkáni régióban, ahol a külföldi harcosok börtönbüntetését engedélyezték, valamint biztonsági szolgálatai együttműködnek a terrorcselekmények megelőzésének érdekében a régió országaival. A külföldi kiutazások csúcsának idején 2015-ben 37 boszniai vallási és politikai vezető közösen írta alá azt a kilenc pontos kiáltványt, amelyben elítélik a terrorizmust és a szélsőségeket. Bosznia sem a kormányzat, sem a lakosság szintjén nem támogatja az iszlám radikalizmust, azonban nem tudja azt teljes mértékben megakadályozni. A délszláv háború után a lakosságnak viszont elege lett a szenvedésből és vérontásból, így a boszniai társadalom többsége elutasít minden típusú erőszakot.³⁷

Montenegró

Az erőszakos szélsőségesség problémája Montenegróban nem súlyos, potenciálisan kevésbé kiszolgáltatott csoportba tartozik, a radikalizálódás nem jellemző.³⁸ Habár 2006 óta folyamatosan növekszik a muzulmán lakosság lélekszáma, ami a jövőben okot adhat az aggodalomra.³⁹ Montenegró nemzeti platformot hozott létre az erőszakos szélsőségek megfékezésére. Ez az állami intézmények és a civil társadalom szisztematikus együttműködését jelenti. A nemzeti műveleti csoport és az egyes esetek kezelésért felelős védelmi és segítségnyújtási csoport felállítása mellett szükségét látják fokozni a montenegrói társadalomnak a radikalizmus és erőszakos szélsőségekkel szembeni ellenállását. A stratégiai dokumentumok és cselekvési tervek végrehajtása során igyekeznek elkerülni az egyének korai kriminalizálását és az etnikai, vallási csoportok megbélyegzését. A nemzeti platform a társadalom stabilitásához járulna hozzá, a radikalizálódás jelenségének vizsgálatával, amellyel kapcsolatban konzultációt folytatnak a Radikalizáció Tudatosítási Hálózattal (Radicalisation Awareness Network – RAN) és az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezettel (EBESZ). Montenegró ezáltal támogatja a regionális és széleskörű nemzetközi együttműködést.⁴⁰

³⁶ Kis-Benedek József: i. m. p. 113.

³⁷ Angyal Ágnes: Bosznia-Hercegovina: valóban az iszlám terrorizmus európai hídfőállása? Külügyi és Közgazdasági Intézet, E-2016/2. pp. 7-8. https://kki.hu/assets/upload/02_KKI-elemzes_BIH_terror_Angyal_20160112.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

³⁸ Violent extremism in Montenegro isn't a serious problem, <https://www.cdm.me/english/violent-extremism-in-montenegro-isnt-a-serious-problem/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 01.)

³⁹ Kis-Benedek József: i. m. p. 114.

⁴⁰ National Platform for Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization that Leads to Terrorism. Zajedno protiv nasilnog ekstremizma, Podgorica, 2018. pp. 3–6. <https://www.osce.org/mission-to-montenegro/406892?download=true> (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

Koszovó

Koszovó 1,8 millió lakosa közül 50 000 fő a konzervatív iszlám vallást követi, amelyek nő tagjai az állami iskolákban is viselik a vallási szimbólumokat.⁴¹ Ennek ellenére kifejezetten radikalizált gócpontok nem fedezhetők fel Koszovó területén, a nagyobb számú szélsőséges csoportok megjelenése inkább a szervezett bűnözéshez köthető. Koszovóból jelentős számú külföldi harcos indult Szíriába és Irakba, de nem jellemzően ideológiai meggyőződésből – így nem jelentenek kifejezett kockázatot a Balkánra –, sokkal inkább gazdasági érdekből, mivel az országban a régió országaihoz képest is magas a munkanélküliség. Ez magyarázza azt is, hogy miért nehézkes a reintegráció, annak ellenére, hogy Koszovóban van reintegrációs program, amely a Nemzeti Stratégia része. A visszatérők kérdése Koszovóban a legjobban szabályozott. Az imámok többsége is felügyelet alatt dolgozik, mérsékelt ideológiát tanítva, viszont Szaúd-Arábia finanszírozó szerepe jelenleg is érződik a vallási oktatásban, habár csökkenő tendenciát mutat. A koszovói társadalom alapvetően irányítható, de gyenge pontja, hogy meglehetősen széttöredezett, kisebb közösségekre oszlik. A kormány a társadalom kohéziójának érdekében támogatja a vallások reformjának biztosítását. A terrorizmust pedig tiltja a büntetőtörvénykönyv, sőt egyértelműen meghatározza azt, továbbá a terrorizmus elleni törvény, illetve a külföldi harcosokra vonatkozó törvény elfogadása következtében csökkent a külföldi terrorszervezetek támogatottsága.⁴²

Albánia

Albánia 1992-ben lett az Iszlám Konferencia tagja, továbbá katonai megállapodást kötött Törökországgal. Az albán cél az volt, hogy az országba csalogassa a gazdaság helyreállításához az Öböl-menti monarchiákat. A közel-keleti alapítványok és más külföldi szereplőkön keresztül a kommunizmus után megerősödött Albániában az iszlám.⁴³ Ez alapvető jelentőséggel bír napjaink Albániája számára, ugyanis az iszlám radikalizáció jelenségének köszönhetően többen utaztak támogató jelleggel konfliktusövezetbe, és megközelítőleg 40-45 albán radikális személy tért vissza. Az erőszakos szélsőségesség komplexitásának megértése a hatékony, küzdelemre irányuló politika feltétele. Ennek lépéseként a kormány módosította a Büntető Törvénykönyv vonatkozó cikkeit, amelyben az albán állampolgárok fegyveres konfliktusban való részvételével kapcsolatos intézkedések kerültek megállapításra. Nemzetbiztonsági szempontból ezek a folyamatok világos stratégiákat, intézkedéseket igényelnek. A törvény viszont nem vonatkozik azokra,

⁴¹ Kis-Benedek József: i. m. p. 114.

⁴² Understanding Push and Pull Factors in Kosovo: Primary Interviews with Returned Foreign Fighters and their Families, UNDP, 2017. https://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/library/democratic_governance/understanding-push-and-pull-factors-in-kosovo--primary-interview.html (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

⁴³ Kis-Benedek József: i. m. p. 114.

akik annak elfogadása előtt tértek vissza Albániába. Az AISS⁴⁴ által végzett felmérésből kiderül, hogy az albán társadalom hajlamos empátiát mutatni a hazájukba visszatért szélsőségesekkel kapcsolatban, és támogatják az integrációra irányuló erőfeszítéseket. Mint NATO tagország támogatja és aktív részese a nemzetközi erőfeszítéseknek, valamint a nemzetközi jogi kereteken túl belső irányelveket, programokat fejlesztett ki az iszlám radikalizmus és szélsőségesség ellen. A stratégia, jogalkotási intézkedések viszont nem pótolhatják a civilek, a muszlim közösségek és az NGO-k bevonását, amelyek fokozhatják az együttműködést és a koordinációt. Albánia számára a működő deradikalizációs, reintegrációs programok megvalósítását a pénzügyi forrás hiánya akadályozza. Gazdaságilag ma is függ a muszlim szervezetek támogatásától, amellyel együtt viszont a szalafita, vahhabita tanok terjedése is fokozott. Ma megközelítőleg 20 ilyen alapítvány működik Albániában. A deradikalizációs programokba viszont szükség van az állami intézmények bevonására, ezzel egyidejűleg a fiatal felnőttek toborzásának megelőzése érdekében a közösségi média használatára a programokban, valamint a foglalkoztatást növelő intézkedések megtételére, főként a szélsőséges ideológiának jobban kitett vidéki és külvárosi területeken.⁴⁵

Észak-Macedónia

Észak-Macedóniában a radikális iszlám és a szekuláris társadalom kényes egyensúlyban van, amelyet Koszovó Észak-Macedóniára gyakorolt helyzete is befolyásol.⁴⁶ Az erőszakos szélsőségesség és a radikalizáció korai jelei itt az 1990-es években beáramló Öböl-menti NGO-k és a Közel-Keletről visszatért imámokhoz kapcsolhatók. Szalafita ideológia terjedése volt megfigyelhető, akár illegális mecsetek és közösségi média bevonásával is, főként Szkopje és Kumanovo régióiban, Cair és Szaraj környékén. Ezek a területek a macedónok kevésbé integrálódnak a macedón államrendszerbe. Nehéz megbecsülni, hogy hány macedón külföldi harcos csatlakozhatott az al-Nuszrához vagy az Iszlám Államhoz. A becslések, több mint 150 radikalizálódott kiutazóval és 86 visszatérővel számolnak, mely utóbbiak között három nő és három család is helyet kapott. A kormány viszont csak 2015-ben lépett fel proaktívan. Észak-Macedónia is inkább bűnüldözői magatartást követ, mintsem megelőzőt. A közösségi és civil társadalom részvételét a radikalizmus elleni programokban a közelmúltig a hatóságok sem fogadták el. Észak-Macedónia az Európai Unió nyugat-balkáni terrorizmus elleni küzdelem kezdeményezésének része, ahol az erőszakos extrémizmus elleni fellépés kiemelt prioritás. 2014-ben módosította a macedón kormány a külföldi katonai, félkatonai erőkhöz való csatlakozás szankcionálását, annak a terrorizmussal összefüggésbe

⁴⁴ Albanian Institute for International Studies.

⁴⁵ Hide, Enri: Assessment of risks on national security/the capacity of state and society to react: Violent Extremism and Religious Radicalization in Albania. Albanian Institute for International Studies (AISS), Tirana, 2015. pp. 38–56.

⁴⁶ Kis-Benedek József: i. m. p. 115.

hozható súlyosságától függően, így legalább 5 év börtönbüntetésre számíthat a visszatérő. Az UBK,⁴⁷ az ország belső hírszerző ügynöksége pedig megfigyeli a radikalizált állampolgárokat. Észak-Macedónia elfogadta a terrorizmus elleni küzdelem Nemzeti Stratégiáját is, azonban a megfigyelés, végrehajtás, koordináció háttere nem egyértelmű. Ahogyan nincs egységes profilja sem a kiutazóknak, viszont közös pont a már említett gazdasági marginizálódás.⁴⁸

Szerbia

Szerbia tekintetében hasonló a helyzet, mint Montenegróban, tehát a radikalizmus szempontjából nem potenciálisan fenyegetett ország. Habár érdemes megjegyezni, hogy a Szerbiára vonatkozó radikalizációval kapcsolatos információk általánosan hiányosak, kevés fellelhető kutatás van, többnyire azzal a ténnyel szembesülünk, hogy a Szandzsák régió az, amely a konzervatív iszlám ideológiát támogatja, valamint a konfliktusövezetbe utazók többségében erről a területről származnak.⁴⁹ A kiutazó külföldi harcosok az ország lakosságának és a régiós hajlandóságnak arányaihoz viszonyítva kevesen vannak, számuk nem éri el az 50-et, a visszatérők száma pedig maximum 10 fő lehetett.⁵⁰ Az ország muszlim lakosságának 60%-a a Szandzsákra korlátozódik, amelyre radikalizációs szempontokat figyelembe véve Bosznia-Hercegovina és Koszovó van hatással. A belgrádi és szerb nacionalisták számára viszont aggodalomra ad okot az iszlám radikalizáció, mint jelenség. A terrorizmus megelőzése és korlátozása így Szerbiában is a Nemzeti Stratégia része. Négy prioritási területet jelöl meg a szerb stratégia, mégpedig a megelőzés, védelem, üldözés és reagálás kombinációjának szükségességét. A Szerb Köztársaság célja egy olyan politikai, társadalmi, gazdasági környezet megteremtése, amely nem támogatja a radikalizálódás kialakulását, a szélsőséges ideológiák terjedését, ebben aktívan támaszkodik a kormányzati hatóságok, a civil társadalom, a magánszektor szoros együttműködésére. A deradikalizációt és reintegrációt is stratégiai célként jelöli a dokumentum, amely kitér a büntetőjogi szankciók kidolgozására, valamint a deradikalizációs és reszocializációs rendszer fejlesztésére.⁵¹

⁴⁷ Управа за безбедност и контраразузнавање – Hírszerzési és Elhárítási Igazgatás.

⁴⁸ Qehaja, Florian – Perteshi, Skender: The unexplored nexus: Issues of Radicalisation and Violent Extremism in Macedonia. Kosovar Centre for Security Studies, 2018. pp. 16–18.

⁴⁹ Bećirević, Edina – Halilović, Majda – Azinović, Vlado: Radicalisation and Violent Extremism in the Western Balkans. Literature Review, Western Balkans, Extremism Research Forum, British Council, 2017. p. 19.

⁵⁰ Orosz Anna – Szalai Máté – Wagner Péter: i. m. p. 10.

⁵¹ NATIONAL STRATEGY FOR THE PREVENTION AND COUNTERING OF TERRORISM FOR 2017–2021. (Pursuant to Article 45, paragraph 1 of the Law on the Government (RS Official Gazette, Nos 55/05, 71/05 – correction, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – Constitutional Court, 72/12, 7/14 and 44/14).

Összegzés

Térségspecifikusan a Nyugat-Balkánra jellemző társadalmi környezet mellett az megállapítható, hogy a radikalizálódás főbb okai, az 1990-es években a régióba érkező és maradó mudzsahid harcosok, a kiemelkedő lélekszámú iszlám lakosság, ehhez kapcsolódóan a vallás manipulatív hatásai, ugyanis a lakosság 5-10%-a indoktrinálódik az iszlám szélsőségesebb vahhabita/szalafita formáin. Egyes humanitárius szervezetek pénzügyi és ideológiai hozzájárulása, a terrrorszervezetek képviselőinek, a visszatérő harcosoknak jelenléte, illetve a gyenge kormányzás.

Az ENSZ 2014. évi 2178. sz. határozatának elfogadását követően az EU és a NATO csatlakozási törekvéseik miatt a balkáni államok a terrorizmus elleni küzdelem érdekében új jogalkotást fogadtak el, a meglévő rendeletek kiigazítása mellett, amely érinti a terrorizmus finanszírozásával összefüggésbe hozható cselekményeket. A Balkán valamennyi országa módosította a Büntető Törvénykönyvet, amelynek eredménye, hogy megnövekedett a terrorizmussal gyanúsítottak számának letartóztatása.⁵²

Ahogy viszont az európai muszlim közösségek, úgy a nyugat-balkáni régió muszlim közösségei sem homogének. Ezáltal a velük kapcsolatos kihívás kezelése sem lehet egységes. Fontos megérteni mindehhez a közösség sérelmeit, és azt, hogy az iszlám nem egyenlő a terrorizmussal vagy a radikalizmussal. A radikalizált személyek profilja sem egyértelműen meghatározható, holott a radikalizálódásban és toborzásban megjelenő mozgatórugók és folyamatok meglehetősen erősek. Az oktatás, a munkanélküliség a gazdasági marginizálódás és a vallási tudatosság fejlesztésének hiánya együttesen vezetnek a radikalizációhoz. Ezek megértése mentén lehet kialakítani a hatékony deradikalizációs programokat, amelyben dominánssá kell tenni a puha eszközök szerepét, hiszen egyszerre jogi, politikai, etikai kérdéseket feszeget az ilyen típusú kihívás. Az állam és a civil szféra szoros együttműködésére és koordinációjára van szükség. A fő probléma viszont, hogy a nyugat-balkáni országok kevés figyelmet fordítanak a megelőzésre. A vonatkozó politikáik gyakorlati alkalmazása is kezdetleges. Hiányoznak a különböző mechanizmusok a központi intézmények és a helyi lakosság együttműködése között, amelyek a korai radikalizáció felismerésében és a segítségnyújtásban jelenthetnének segítséget.⁵³

A rehabilitáció viszont egyszerre kell, támaszkodjon az egyénre, az egyén közvetlen környezetére és az őt körülvevő nagyobb közösségre. Habár iszlám radikalizmusról beszélünk, tetten érhető a nyugat-balkáni példákban is, hogy nem ideológiai, hanem a gazdasági motiváltság az elsődleges a szélsőséges retorika felé fordulásban. Így az újrászocializáció során nem elegendő a vallási elemekre és

⁵² Petrović, Predrag: Islamic radicalism in the Balkans, EUISS, 2016. p. 2. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/dsee/dv/10_balkan_radicalism/10_balkan_radicalismen.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

⁵³ Uo.

esetlegesen az etnikai toleranciára koncentrálni, de figyelembe kell venni az társadalmi jólét kérdését is.

Bár nem olyan elterjedtek az iszlamista mozgalmak a Balkánon, mint más régiókban, viszont többmilliós muszlim lakossága miatt potenciálisan fenyegetésnek kitett terület, amely biztonsági kihívások sokaságával igyekszik az Európai Unió felé. Az integrációs folyamatot szem előtt tartva, ezért az Európai Unióval együtt koordináltan kell kezelnie a nyugat-balkáni országoknak a társadalmi problémák, beleértve a radikalizmus kérdését, azzal a nyomatékkal, hogy a nemzetközi erőfeszítések mellett a nemzeti oldal szerepe megkérdőjelezhetetlen a folyamatban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Balkánon toboroz harcosokat az Iszlám Állam, 2014. <https://honvedelem.hu/cikk/a-balkanon-toboroz-harcosokat-az-izlam-allam/>
- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az EU bővítési politikájáról szóló 2018. évi közlemény. Európai Bizottság, Brüsszel, 2019. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2019:0260:FIN:HU:PDF>
- AIVD (Dutch Intelligence and Security Service), In: Dawa to Jihad: The Various Threats from Radical Islam to the Democratic Legal Order, The Hague: AIVD, 2004.
- Allen, Charles E.: Threat of Islamic Radicalization to the Homeland, testimony before the U.S. Senate. Committee on Homeland Security and Government Affairs, 2007. In: Vidino, Lorenzo – Brandon, James: Countering Radicalization in Europe. ICSR, 2012.
- Angyal Ágnes: Bosznia-Hercegovina: valóban az iszlám terrorizmus európai hídfőállása? Külügyi és Külgazdasági Intézet, E-2016/2. https://kki.hu/assets/upload/02_KKI-elemzes_BIH_terror_Angyal_20160112.pdf
- Bećirević, Edina – Halilović, Majda – Azinović, Vlado: Radicalisation and Violent Extremism in the Western Balkans. Literature Review, Western Balkans, Extremism Research Forum, British Council, 2017.
- Dobrowiecki Péter – Orosz Anna: A Nyugat-Balkán. In: Szálka Kinga – Baranyi Tamás Péter – Szarka E. Luca: Biztonságpolitikai Corvinák I., Antall József Tudásközpont, Budapest, 2019.
- Hide, Enri: Assessment of risks on national security/the capacity of state and society to react: Violent Extremism and Religious Radicalization in Albania. Albanian Institute for International Studies (AISS), Tirana, 2015.

- Homeland Security Institute, Radicalisation: An Overview and Annotated Bibliography of Open-Source Literature. Final Report, Arlington: HSI, 2006. <http://www.govtrack.us/congress/bills/110/hr1955/text>
- Kis-Benedek József: Radikalizmus, dzsihadizmus, extrémizmus, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Mayr, Walter: Sharia Villages. Bosnia's Islamic State Problem. 2016. <https://www.spiegel.de/international/europe/islamic-state-presence-in-bosnia-cause-for-concern-a-1085326.html>
- National Platform for Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization that Leads to Terrorism. Zajedno protiv nasilnog ekstremizma, Podgorica, 2018. <https://www.osce.org/mission-to-montenegro/406892?download=true>
- NATIONAL STRATEGY FOR THE PREVENTION AND COUNTERING OF TERRORISM FOR 2017–2021. (Pursuant to Article 45, paragraph 1 of the Law on the Government (RS Official Gazette, Nos 55/05, 71/05 – correction, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – Constitutional Court, 72/12, 7/14 and 44/14)
- Orosz Anna – Szalai Máté – Wagner Péter: A külföldi harcosok jelentette fenyegetés a „kalifátus” bukását követően (2.) – Európai válaszok a hazatérők problémájának kezelésére, E-2019/35. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2019.
- Orosz Anna: Az EU és a Nyugat-Balkán (1.) Az Európai Bizottság nyugat-balkáni stratégiája, E-2018/18. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2018. https://kki.hu/assets/upload/18_KKI-elemzes_EU_WB_Orosz_20180510.pdf
- Pallas Nagy Lexikona. Radikalizmus. <https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/085/pc008572.html#2>
- PET, Danish Intelligence Services, 2009. In: Schmid, Alex P.: Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. International Centre for Counter-Terrorism, The Hague, 2013.
- Petrović, Predrag: Islamic radicalism in the Balkans, EUISS, 2016. p. 1. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/dsee/dv/10_balkan_radicalism/10_balkan_radicalismen.pdf
- PEW Research Center: The World's Muslims: Religion, Politics and Society, 2013. <https://www.pewforum.org/2013/04/30/the-worlds-muslims-religion-politics-society-overview/>
- Póczik Szilveszter: Iszlám radikálisok és önkéntes harcosok a Balkánon és Magyarországon. 2016. <http://www.matud.iif.hu/2016/06/11.htm>
- Qehaja, Florian – Perteshi, Skender: The unexplored nexus: Issues of Radicalisation and Violent Extremism in Macedonia. Kosovar Centre for Security Studies, 2018.

- Reforms in the Western Balkans and Turkey, annual assessments and recommendations. European Commission, Brussels, 2019.
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_2752
- Rey, Johannes D.: Kosovo. In: The influence of external actors in the Western Balkans, Konrad Adenauer Stiftung, Sankt Augustin/Berlin, 2018.
- Ruge, Majda: Radicalization Among Muslim Communities in the Balkans: Trends and Issues. 2017.
https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/061417_Ruge_Testimony_REVIS_ED_II.pdf
- Schmid, Alex P.: Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. International Centre for Counter-Terrorism, The Hague, 2013.
- Swedish Security Service: Radikalisering och avradikalisering. 2009. In: Magnus Ranstorp, Preventing Violent Radicalisation and Terrorism. The Case of Indonesia. Stockholm: Center for Asymmetric Threat Studies, 2009.
- Understanding Push and Pull Factors in Kosovo: Primary Interviews with Returned Foreign Fighters and their Families, UNDP, 2017.
https://www.ks.undp.org/content/kosovo/en/home/library/democratic_governance/understanding-push-and-pull-factors-in-kosovo--primary-interview.html
- Violent extremism in Montenegro isn't a serious problem,
<https://www.cdm.me/english/violent-extremism-in-montenegro-isnt-a-serious-problem/>